

УДК 159.99(075.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-694-705](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-694-705)

Герасимова Інна Володимирівна кандидат педагогічних наук, транзакційний аналітик, доцент, кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81 м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-3371, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

Герасимова Наталія Євгеніївна кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульвар Шевченка, 81 м. Черкаси, 18031, тел.: (095) 512-3382, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕМПОРИТМІЧНИХ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Анотація. Своєчасне та повноцінне оволодіння мовленням є першою та найважливішою умовою становлення у дитини психіки та подальшого її розвитку. Відповідно до досліджень, 2,5% дітей у віці до 5 років мають проблеми з мовленням. Аналізуючи праці вітчизняних колег, визначено, що тяжкі порушення мовленнєвої діяльності можуть впливати на розумовий розвиток дитини, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної сфери. Обмеженість мовленнєвого спілкування негативно впливає на формування особистості дитини, викликає психічні напруження, специфічні особливості емоційно-вольової сфери, призводить до розвитку небажаних якостей характеру: сором'язливості, нерішучості, замкнутості, негативізму. Все це позначається на адаптації, успішності, а надалі – на виборі професії.

Метою статті є висвітлення результатів аналітичного огляду проблеми взаємозумовленої залежності між рівнями сформованості мовленнєвих засобів та комунікативних навичок дитини. Порушення темпоритміки мовлення (заїкуватість), як свідчать статистичні дані, є одним із поширених, тривалих мовленнєвих порушень у дітей. Воно характеризується складним симптомокомплексом та у ряді випадків невисокою ефективністю корекції. Виникаючи у період найактивнішого формування мовленнєвої діяльності (2-6 років), заїкуватість обмежує комунікативні можливості дитини, спотворює формування особистості, ускладнює соціальну адаптацію. Заїкуватість у дітей частіше проявляється на складному в лексичному та граматичному плані мовленнєвому матеріалі, в емоційно значущих ситуаціях спілкування, а недорозвинення мовних засобів не тільки ускладнює формування комунікативних умінь та навичок, а й посилює мовну симптоматику в цілому.

Дослідники виділяють у дітей із заїканням наявність фонетико-фонематичних та лексико-граматичних порушень, відхилень у формуванні фразового мовлення, проявів загального недорозвинення мови (ЗНР), що ще більше ускладнює симптомокомплекс цього мовленнєвого розладу.

У висновку наголошено, що на науково-теоретичному рівні недостатньо повно досліджено залежність між рівнем сформованості мовленнєвої діяльності та рівнем розвитку комунікативних навичок. Існуючі методики та реабілітаційні системи корекції заїкуватості, спрямовані на становлення правильного мовлення недостатньо орієнтовані на розвиток мовленнєвих засобів, що є необхідною умовою усунення загального мовленнєвого недорозвинення.

Ключові слова: заїкуватість, комунікативні навички, мовлення, мовленнєві засоби, мовленнєве спілкування.

Gerasymova Inna Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Transactional Analyst, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3371, <https://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

Gerasimova Natalia Eugeniievna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Scientific-and-Research Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, tel.: (095) 512-3382, <https://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF TEMPO-RHYTHM DISORDERS OF SPEECH IN CHILDREN

Abstract. Timely and complete mastery of speech is the first and most important condition for the formation of a child's psyche and its further development. According to research, 2.5% of children under the age of 5 have speech problems. Analyzing the works of domestic colleagues, it was determined that severe violations of speech activity can affect a child's mental development, especially the formation of higher levels of the cognitive sphere. Limited speech communication negatively affects the formation of a child's personality, causes mental stratification, specific features of the emotional-and-volitional sphere, leads to the development of undesirable character qualities: shyness, indecision, isolation, negativism. All this affects adaptation, success, and, in the future, the choice of a profession.

The purpose of the article is to highlight the results of an analytical review of the problem of mutual dependence between the levels of formation of speech means

and a child's communication skills. Disturbance of the rhythm of speech (stuttering), as it is evidenced by statistics, is one of the common, long-term speech disorders in children. It is characterized by a symptom complex and, in some cases, a low efficiency of correction. Arising during the period of the most active formation of speech activity (2-6 years), stuttering limits a child's communicative abilities, distorts a personality's formation, and complicates social adaptation. Stuttering in children is more often manifested in lexically and grammatically complex speech material, in emotionally significant communication situations, and the underdevelopment of language means not only complicates the formation of communicative skills and abilities, but also increases language symptoms in general.

Researchers distinguish the presence of phonetic-and-phonemic and lexical-and-grammatical disorders, deviations in the formation of phrasal speech, manifestations of general language underdevelopment in children with stuttering, which further complicates the symptom complex of this speech disorder.

The conclusion emphasizes that the relationship between the level of formation of speech activity and the level of development of communication skills has not been fully investigated at the scientific-and-theoretical level.

The existing methods and rehabilitation systems of stuttering correction, aimed at the formation of correct speech, are not sufficiently focused on the development of speech means, which is a necessary condition for the elimination of general speech underdevelopment.

Keywords: stuttering, communication skills, speech, means of speech, speech communication.

Постановка проблеми. Своєчасне та повноцінне оволодіння мовленням є першою та найважливішою умовою становлення у дитини психіки та подальшого її розвитку. Відповідно до досліджень, 2,5% дітей у віці до 5 років мають проблеми з мовленням. Тяжкі порушення мовленнєвої діяльності можуть впливати на розумовий розвиток дитини, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної сфери. Обмеженість мовленнєвого спілкування негативно впливає на формування особистості дитини, викликає психічні напруги, специфічні особливості емоційно-вольової сфери, призводить до розвитку небажаних якостей характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на існування різних напрямків корекційної роботи з особами, які мають темпоритмічні порушення мовлення, не існує цілісної моделі психолого-педагогічної технології корекції. Аналіз науково-методичної літератури доводить актуальність такої проблеми, адже розробки науковців велися за різними напрямками, про що і свідчать основні тези таких досліджень:

- при темпоритмічних порушеннях мовлення спостерігаються зміни в клінічних, фізіологічних, психологічних, психолінгвістичних та психолого-

педагогічних позиціях (О.І. Березан, І.В. Мартиненко, І.М. Омельченко, В.В.Тарасун, Л.О. Федорович, М.К. Шеремет);

- при заїкуватості переважно порушується комунікативна функція мовлення (Р.Є. Левіна, Н.О. Чевельова);

- проблеми спілкування у дітей виявляються в несформованості основних форм комунікації, комунікативних умінь і навичок (М.О. Виноградова, Р.Є. Левіна, О.М. Леонтьєв, С.О. Миронова);

- недорозвинення мовленнєвих засобів знижує рівень спілкування, породжує специфічні риси загальної та мовленнєвої поведінки (Г.А. Волкова, Р.Є. Левіна, С.Є. Привалова);

- комунікативні вміння, які необхідні для реалізації повноцінної комунікації, передбачають володіння різними формами спілкування, орієнтування у ситуації спілкування, активність, ініціативність, реактивність, вміння формулювати власні думки і розуміти чужі тощо (К.Ю. Кононова, О.О. Леонтьєв, М.І. Лісіна, О.Г. Федосєєва, А.В. Чулкова);

- оволодіння мовленням складається з двох процесів, що паралельно протікають: засвоєння дитиною мовленнєвих засобів (вимова звуків, словниковий запас, граматичний лад мови) і оволодіння вмінням користуватися ними в умовах спілкування (Р.Є. Левіна, А.В. Ястребова);

- формування у дітей із заїканням правильного, вільного від заїкуватості мовленням повинно припускати не тільки створення навичок вільного мовленнєвого спілкування в різних умовах і ситуаціях з урахуванням самостійності мовлення та структурної складності мовленнєвого матеріалу (М.О. Виноградова, Н.О. Власова, Г.А. Волкова, В.І. Селіверстов, Н.О. Чевельова), а й розвиток всіх компонентів мовленнєвої системи, мовленнєвих засобів (Л.О. Калмаканова, Р.Є. Левіна, О.О. Яшукіна).

Метою статті є висвітлення результатів аналітичного огляду проблеми взаємозумовленої залежності між рівнями сформованості мовленнєвих засобів та комунікативних навичок дитини.

Виклад основного матеріалу. Комунікація здійснюється за допомогою мовленнєвих комунікативних умінь, які виробляються та вдосконалюються. Комунікативні вміння – це досконалі способи виконання будь-яких мовленнєвих дій, засновані на знаннях і навичках, набутих людиною в процесі діяльності. При цьому слід зазначити, що навички – це автоматизовані дії, підконтрольні свідомості та вироблені шляхом багаторазового повторювання вправ.

У мовленнєвій діяльності навички співвідносяться з мовними операціями, доведеними до рівня досконалості. Автоматизм, стійкість, гнучкість, безпомилковість, відповідність нормі мовлення – ці властивості є основними критеріями мовленнєвих навичок. Таким чином, мовленнєві

навички можна розглядати як мовленнєву дію, що досягла ступеня досконалості, здатність здійснювати оптимальним чином ту чи іншу мовленнєву операцію.

Адекватність висловлювання цілям мовленнєвої поведінки суб'єкта визначає комунікативну цінність цього висловлювання. Звідси розвиток дитини правомірно розглядати як з погляду вдосконалення окремих мовленнєвих функцій і накопичення мовленнєвих умінь, так й з погляду, як і наскільки успішно дитина просувається у своєму комунікативному розвитку, наскільки ефективно здійснює спілкування з іншими людьми.

Значимість слова пояснюється не лише тим, що можна створювати як інформаційне поле, а й експресивним посилом. Інакше кажучи, крім акту іменування, слово має комунікативний потенціал, воно має здатність висловлювати емоції. У мові більшість слів має не одне, а кілька лексичних значень. Як основні виділяються такі компоненти значення слова:

1) денотативний компонент, тобто, відображення у значенні слова особливостей денотату (стіл – це конкретний предмет);

2) понятійний, або концептуальний, або лексико-семантичний, компонент, що відбиває формування понять, відображення зв'язків слів з семантики;

3) конотативний компонент – відображення емоційного ставлення до слова того, хто говорить;

4) контекстуальний компонент значення слова (холодний зимовий день, холодний літній день).

Опанування словом – процес тривалий і складний, значення слова у свідомості дитини поступово змінюється у зв'язку із загальним особистісним розвитком, формуванням мовлення та мислення.

Знайомство зі словом та поступове оволодіння ним відбувається у діяльності та спілкуванні під безпосереднім керівництвом дорослих. Опанування словниковим складом рідної мови є необхідною умовою освоєння її граматичного ладу, розвитку зв'язного монологічного мовлення, виховання звукового компоненту слова. Робота над словом передбачає передусім роботу з усвідомлення його значення. Дитину необхідно знайомити з різними значеннями того самого слова, щоб забезпечити семантично адекватне його використання, формування узагальненого уявлення про нього. Розвинене у дитини вміння вживати слова і словосполучення згідно з контекстом, мовленнєвою ситуацією створює передумови для вільного та гнучкого поводження з комунікативними засобами при побудові висловлювання. Без розширення словникового запасу дитини неможливе вдосконалення мовленнєвого спілкування [3].

Накопичення, збільшення словника дитини відбувається у різних видах діяльності. Проте словниковий запас розвивається як з допомогою кількісного

його збільшення, так й з допомогою якісного зростання, тобто з допомогою розвитку семантичних зв'язків слова. Оскільки одиниці мовлення пов'язані одна з одною, важливим у розвитку словника дитини є принцип поєднання слів у тематичні групи. Сукупність слів, що становлять тематичний ряд, утворює семантичне поле, яке розташовується навколо ядра.

Говорячи про семантичне поле, слід зазначити, що це сукупність слів, які об'єднуються смисловими зв'язками за подібними ознаками їх лексичних значень. З аналізу характеру вербальних асоціацій були виділені етапи організації семантичних полів у дитини [6].

Перший етап характеризується несформованістю семантичного поля. Дитина спирається на чуттєве сприйняття навколишньої ситуації засвоюючи те які слова-реакції переважають у назвах навколишніх предметів. Лексична системність не сформована. Значення слова включається до значення словосполучень. Велике місце посідають синтагматичні асоціації.

На другому етапі відбувається засвоєння смислових зв'язків слів, що значно відрізняються один від одного за семантикою, але мають ситуативний, зворотній зв'язок. Це проявляється у переважанні тематичних асоціацій, які спираються на певні образи (уявлення): будинок – дах, високо – дерево. Семантичне поле на цьому етапі ще структурно не організовано, не оформлено.

Третій етап характеризується формуванням понять, класифікаційних процесів. В асоціативному експерименті на зміну образним зв'язкам приходять зв'язки між семантично близькими словами, які відрізняються лише однією диференціальною семантичною ознакою, що проявляється у переважанні парадигматичних асоціацій (дерево – береза, високо – низько). На цьому етапі відбувається диференціація структури семантичного поля, найбільш характерними рисами якого є угруповання та протиставлення.

Поряд із лексичним слово має граматичне значення. Розвиток мовленнєвої комунікації пов'язане не лише з накопиченням запасу слів, а й із засвоєнням правил їх вживання. Ці правила засвоюються дітьми, як і мовлення в цілому, практичним шляхом поступово: спочатку – через сприйняття мови дорослого, потім у відображеному мовленні і, нарешті, через застосування їх у самостійному мовленні. До цих правил відносяться різні зміни слова в залежності від поєднання його з іншими словами в тому чи іншому висловлюванні. Це насамперед узгодження слів у роді, числі і відмінку, що виражається їх закінченнями; вживання слів з різними смисловими відтінками, що виражаються суфіксами та префіксами; вивчення нових слів за законами даної мови тощо.

Наступною ланкою організації мовленнєвого процесу є речення, або висловлювання, яке може мати більшу або меншу складність і яке може перетворюватися на розгорнуте, зв'язне (оповідне) мовлення. Для конструювання

фрази, згідно з правилами її граматичної побудови, слова відбираються за ознаками власне граматичними (синтаксичними) і семантичними. Семантична ланка породжувальної моделі включається після того, як спрацює ланка синтаксична.

Зв'язність монологічного мовлення починає формуватися в надрах діалогу як основної форми мовленнєвого спілкування. У діалозі зв'язність залежить від здібностей та умінь не однієї людини, а двох. Обов'язки її забезпечення спочатку виконує дорослий, але поступово їх вчиться виконувати і дитина. Таким чином, діалог є першою школою розвитку зв'язного монологічного мовлення дитини (і взагалі активізації її мовлення).

З появою у дитини фразової контекстної промови стає можливим новий рівень спілкування, не тільки з приводу наочно сприйнятих об'єктів, а й по відношенню до предметів, на які не можна вказати в момент розмови – можна лише уявити їх, а потім ще більш узагальнено: про минулі події, про наміри, висновки, міркування, переживання тощо.

Мовленнєве вміння – це особлива здатність людини, яка стає можливою в результаті розвитку мовленнєвих навичок. Це здатність людини здійснювати ту чи іншу мовленнєву дію в умовах комунікативних завдань на основі вироблених навичок та набутих знань.

О.В. Вашуленко серед мовленнєвих умінь та навичок виділяє:

- навички звукового оформлення висловлювання, що відповідають нормам реалізації мовлення;
- вміння відбирати для висловлювання слова відповідно до загальноприйнятих значень;
- будувати граматично правильне висловлювання, що відповідає закономірностям мовлення;
- застосовувати різні види висловлювань, що відповідають комунікативному наміру, умовам та цілям повідомлення [2].

Перелічені вміння та навички забезпечують процес говоріння. Крім цього виділяється група навичок та умінь, що забезпечують процес прийому (слухання мовлення). Серед них: вміння розуміти предметно-змістовну сторону висловлювання; осмислювати інтонаційну сторону висловлювання і цим визначати його мету; впізнавати слова відповідно до їх значення; розрізняти слова, близькі за значенням.

Названі вміння є вихідною базою для подальшого розвитку, відповідають потребам дитини, що здійснює мовленнєве спілкування в рамках провідної в цьому віці ігрової діяльності. При цьому слід зазначити, що у дітей з мовленням, яке нормально розвивається, комунікативні вміння і навички формуються послідовно, на основі пристосування їх до потреб спілкування. У дітей з порушеннями мовлення вони у необхідному обсязі не утворюються спонтанно.

А.В. Запорожець розроблено показники комунікативної готовності до шкільного навчання та ознаки їх прояву, в якості яких автором виділено такі комунікативні вміння:

1) здатність до ведення діалогу:

- вміння слухати партнера та адекватно розуміти зміст його висловлювання; знаходити протиріччя та слабкі місця у міркуваннях партнера та піддавати їх обговоренню;

- втілювати власну думку у форму логічного, узагальнюючого судження, яке сприймають оточуючі;

2) вміння орієнтуватися у комунікативному просторі:

- вміння створювати свій образ на основі узгодження власних та чужих уявлень про себе;

- бачити «образ партнера» з комунікації;

- адекватно сприймати сутність конкретної взаємодії;

3) вміння моделювати акт міжособистісної взаємодії:

- вміння знаходити тему та планувати хід майбутнього спілкування; проектувати адекватні засоби спілкування та реалізовувати їх;

- уникати конфліктів у спілкуванні та вміння знімати напругу після них [5].

У психолінгвістиці основою класифікації комунікативно-мовленнєвих умінь є види мовленнєвої діяльності, у зв'язку з чим вміння поділяються на: вміння говорити; вміння слухати; вміння читати; вміння писати; вміння створювати текст.

О.І. Денисенко у своєму дослідженні виділяє комунікативні вміння, найбільш значущі для дітей:

- вміння, пов'язані зі сприйняттям: вміння дослухатися та вислуховувати; вміння враховувати емоційний стан партнера;

- вміння щодо орієнтації у ситуації спілкування: вміння враховувати думку співрозмовника; вміння враховувати ситуацію спілкування;

- вміння, пов'язані з відтворенням: врахування у своєму мовленні емоційного стану партнера, вміння узгоджувати дії, погодження з потребами партнерів та вміння коригувати їх;

- вміння, пов'язані з участю в розмові: вміння підтримувати бесіду як з дорослими, так і з дітьми, вміння відбирати матеріал, цікавий для співрозмовника [4].

Л.О. Савчук пропонує характеристику комунікативних умінь, виділяє такі:

- вступати в діалог (володіння мовленнєвими зворотами для встановлення контакту);

- легкість контактування;

- утрудненість контактування з однолітками та дорослими;

- підтримувати та завершувати діалог (уміння відповідати на запитання);
- ставити питання під час діалогу;
- вміння слухати співрозмовника;
- своєчасно вступати в діалог;
- вміння завершувати розмову [6].

Оскільки діалог – це складна форма соціальної взаємодії, діалогічне мовлення є найяскравішим проявом комунікативної функції. Не менш важливим є й те, що в діалогічній мові розвиваються вміння, необхідні для більш складної форми спілкування – монологу.

Монолог зароджується у надрах діалогу. У зв'язку з цим можна назвати кілька груп діалогічних умінь:

1. Власне мовленнєві вміння:

- вступати у спілкування (вміти і знати, коли і як можна розпочати розмову з дорослою та незнайомою людиною, яка розмовляє з іншими);
- підтримувати та завершувати спілкування (враховувати умови та ситуацію спілкування);
- слухати та чути співрозмовника; виявляти ініціативу у спілкуванні, перепитувати;
- доводити свою точку зору;
- висловлювати ставлення до предмета розмови – оцінювати, викладати свою думку, наводити приклади, оцінювати, погоджуватися чи заперечувати, питати, відповідати, висловлюватися логічно, складно;
- говорити виразно у нормальному темпі, користуватися інтонацією діалогу.

2. Вміння мовленнєвого етикету. У мовленнєвий етикет включаються: звернення, знайомство, привітання, привернення уваги, запрошення, прохання, погодження та відмова, вибачення, скарга, співчуття, несхвалення, привітання, подяка, прощання тощо.

3. Вміння спілкуватися у парі, групі з 3-5 людей, у колективі.

4. Вміння спілкуватися для планування спільних дій, досягнення результатів та їх обговорення, брати участь у обговоренні певної теми.

5. Немовні (невербальні) вміння – доречне використання міміки, жестів [3].

У дослідженні А.М. Богущ як критерії сформованості діалогічного мовлення у дітей виступили володіння мовним етикетом, запит інформації, реплікування, складання діалогу [1].

Таким чином, для повноцінного спілкування дитина має володіти певним набором комунікативних умінь. Вітчизняні психологи розглядають комунікативні вміння як індивідуальні якості або структурні компоненти дитини, тісно пов'язані з мовленнєвою діяльністю. Вони включають знання,

елементарні вміння, навички, необхідні в процесі спілкування для вибору і здійснення адекватних реакцій в комунікативній ситуації, враховуючи причини виникнення заїкання.

Нині можна виділити кілька причин, що призводять до виникнення заїкання, передбачаючи основі і похідні (поштовхи). При цьому деякі етіологічні фактори можуть як сприяти розвитку заїкання так і безпосередньо викликати захворювання.

До причин, що передують появі заїкання відносять:

- невропатична обтяженість батьків (нервові, інфекційні, соматичні, які послаблюють або дезорганізують функції центральної нервової системи);
- невропатичні особливості самої дитини, що заїкається (нічні страхи, енурези, емоційна напруга, підвищена роздратованість);
- конституціональна передумова (захворювання вегетативної нервової системи і підвищена сприйнятливості вищої нервової діяльності та її наближеність до психічних травм);
- спадкова (заїкання розвивається на основі вродженої слабкості мовленнєвого апарату, яке може передаватися спадково в якості рецесивної ознаки);
- ураження головного мозку в різні періоди розвитку, внаслідок родових травм, внутрішньоутробної патології, асфіксії.

Вказані причини призводять до затримки мовленнєвого розвитку, до мовленнєвих розладів, які і сприяють розвитку заїкання.

До несприятливих умов відносять:

- фізичне ослаблення організму дітей;
- вікові особливості діяльності мозку;
- прискорений розвиток мови (3-4 роки, в тому випадку коли комунікативна, пізнавальна і регулююча функції швидко розвиваються внаслідок спілкування з дорослими);
- в багатьох дітей в цей період спостерігається повторення слів і складів, які мають фізіологічний характер);
- недостатність позитивних емоційних контактів. Вони виникають між дорослим і дитиною і, як наслідок, завершується заїканням [7].

Комунікативні вміння, за допомогою яких здійснюється комунікація, виробляються та вдосконалюються у процесі мовленнєвої діяльності, у дітей з порушеннями мовлення вони в потрібному обсязі спонтанно не утворюються. Формуючи комунікативні навички необхідно враховувати причину затримки мовленнєвого розвитку.

Висновки. На основі міждисциплінарного аналізу теоретичної та методичної літератури встановлено, що діти із заїканням утворюють різномірну групу за рівнем мовленнєвого розвитку: заїкуватість у них може

поєднуватися з недостатньою сформованістю лексико-граматичних засобів мовлення, а в окремих випадках – із загальним недорозвиненням мовлення. Недорозвинення мовленнєвих засобів ускладнює формування в дітей комунікативних умінь і навичок, що загалом посилює мовленнєву симптоматику, викликає пароксизми заїкуватості. Аналіз методик усунення заїкуватості у дітей показав, що більшість з них призначено для роботи з дітьми, що заїкаються, з типовим рівнем мовленнєвого розвитку. Проведене дослідження не вичерпує змісту проблеми психологічних особливостей корекційної роботи при темпоритмічних порушеннях мовлення, перспективними напрямками подальших наукових розвідок можуть стати: вивчення адаптації дітей, які пройшли корекційний курс, їх подальшої соціалізації; дослідження наступності у роботі дошкільних освітніх закладів, школи та сім'ї щодо корекції заїкуватості у дітей та впровадження сімейно-центрованих практик взаємодії.

Література:

1. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 344 с.
2. Вашуленко О. В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Освіта XXI століття : Теорія, практика, перспективи*: матеріали Першої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Київ, 18квіт. 2019. Дидактика : теорія і практика : зб. наук. праць. Київ, 2019. С. 137–139.
3. Герасимова І. В. Особливості мовленнєвого спілкування дошкільника. *Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 533–544.*
4. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
5. Запорожець А. В. Педагогічні та психологічні проблеми всебічного розвитку і підготовки до школи старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 1972. № 4. С. 37–42.
6. Рау Ф. А. Перевиховання мовлення. *Логопедія: Заїкуватість: Хрестоматія: навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів*. Київ : Академія, 2003. 304 с.
7. Бочелюк В.Й., Панов М.С., Панов Т.С. Соціально-психологічні чинники професійної діяльності юриста в сфері державного управління. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Вип. 11(25). С. 647–656

References:

1. Bohush A. M. *Teoriia i metodyka rozvytku movlennia ditei rannoho viku [Theory and methodology for the development of language in early childhood children]*: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo», 2003. 344 s.
2. Vashulenko O. V. *Formuvannia komunikatyvno-movlennievyykh umin molodshykh shkoliariv na urokakh literaturnoho chytannia. Osvita XXI-stolitтя [Formation of communicative and mental skills of young students in literary reading lessons]*: Teoriia, praktyka, perspektyvy: materialy Pershoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, m. Kyiv, 18kvit. 2019. Dydaktyka: teoriia i praktyka: zb. nauk. prats. Kyiv, 2019. S. 137–139.

3. Gerasymova I. V. *Osoblyvosti movlennievoho spilkuvannia doshkilnyka [Peculiarities of speech communication of a preschooler]*. Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 533–544.

4. Denysenko O. I. *Rozvytok navychok komunikabelnosti u ditei doshkilnoho viku [Development of communication skills in preschool children]*. Cherkasy: ChOIPOPP ChOR, 2012. 32 s.

5. Zaporozhets A. V. *Pedahohichni ta psykholohichni problemy vsebichnoho rozvytku i pidhotovky do shkoly starshykh doshkilniat [Pedagogical and psychological problems of comprehensive development and preparation for school of older preschoolers]*. Doshkilne vykhovannia. 1972. № 4. S. 37–42.

6. Rau F. A. *Perevykhovannia movlennia [Speech re-education]*. Lohopediia: Zaikuvatist: Khrestomatiiia: navchalnyi posibnyk dlia stud. vyshch. ped. navch. zakladiv. Kyiv: Akademiia, 2003. 304 s.

7. Bochelyuk V.Y., Panov M.S., Panov T.S. Social and psychological officials of the professional activity of a lawyer in the field of government administration. Scientific innovations and advanced technologies. 2023. VIP. 11(25). pp. 647–656